

Boverket
registraturen@boverket.se

Yttrande

Datum 2025-09-17
Klassificering 1.5.2
Dnr RAÄ-2025-1949

Ert datum 2025-06-17
Er beteckning 4650/2025

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Enheten för
bebyggelseutveckling

Yttrande gällande överklagan av länsstyrelsen i Dalarnas läns beslut om upphävande av detaljplan för område väster om Månsbobacken, Avesta kommun

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet anser att den antagna detaljplanen inte riskerar att påtagligt skada riksintresset Avesta [W] utan bedömer att Riksintressets uttryck även efter ett genomförande av planen kommer att vara möjliga att uppleva och förstå.

Ärendet

Avesta kommun har antagit ovan rubricerade detaljplan som möjliggör att bebyggelse avsedd för trygghetsboende uppförs på en idag obebyggd del av fastigheten Månsbo 1:8.

Länsstyrelsen har upphävt planen med motiveringen att en genomförd detaljplan skulle skada läsbarheten av ett viktig kulturhistoriskt sammanhang och därmed innebär påtaglig skada på riksintresset. De menar att även om Månsbo gård inte omnämns i riksintressebeskrivningen ingår miljön i helhetsberättelsen om Avestas industrihistoria, vilket är motivet till riksintresset. Länsstyrelsen framhåller att Månsbo återspeglar de historiska sambanden mellan det agrara odlingslandskapet och etableringen av industrin på platsen.

Riksantikvarieämbetets har gjort platsbesök i Avesta den 13 augusti 2025.

Bakgrund

Det aktuella området är beläget i riksintressets norra del och är idag obebyggt.

Motiveringen till riksintresseområdet Avesta [W 6] lyder:

Industrimiljö, järnverk med industribyggnader från 1800-talet och olika typer av kraftverksbyggnader på plats med bakgrund i förindustriell kopparmyntstillverkning. (Tidigindustriell miljö, Herrgårdsmiljö, Kyrkomiljö).

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se

Org.nr 202100-1090
Bankgiro 5052-3620

Som uttryck för riksintresset anges:

Det tidigindustriella skedet illustreras av Gamla byn, belägen på en konstgjord holme, väg- och kanalsystemet samt herrgården och kyrkan. Herrgården uppfördes på 1820-talet som ersättning för tidigare, år 1803 nedbrunnen anläggning. Den vid 1600-talets mitt uppförda kyrkan (skadad vid samma brand), med nuvarande kyrktorn från 1850-talet. Från järnverkets första tid finns de industrihistoriskt märkliga mas- och rostugnarna, uppförda mellan 1874 och 1915 i slaggstenstegel. Lämningar från järnverkets kontinuerliga utbyggnad under de senaste hundra åren. Energiförsörjningen illustreras av två intressanta men senare ombyggda kraftverk, det tidigt uppförda (1898) kraftverket i Lillforsen samt den senare (1917), arkitekturhistoriskt intressanta anläggningen i Storforsen.

Planområdet eller dess funktion anges inte i riksintressebeskrivningen. De fysiska uttryck som anges i texten befinner sig söder om Dalälven medan området norr om älven inte framträder i texten. Norr om älven finns Månsbo gård med odlingsmark, främst nordväst om gården, samt området öster om landsvägen med bland annat tre villor och det här aktuella obebyggda området.

Bedömning och synpunkter gällande påverkan på riksintressets uttryck

Riksintressets texter tar inte upp området norr om Dalälven utan såväl motiv som uttryck fokuserar på järnverksepoken. Motivet nämner även förindustriell kopparmyntstillverkning och som uttryck anges att det tidigindustriella skedet illustreras av Gamla byns väg- och kanalsystem samt kyrkan och herrgården. Månsbo gård eller området i sin helhet nämns inte i texten. Riksantikvarieämbetet kan konstatera att det finns ett funktionellt samband mellan gården och den tidigindustriella tillverkningen i och med att ägarna till Avesta kopparverk bodde på gården. Även ägaren till Bjurfors bruk som bedrev järnhantering på platsen 1855 till 1878 bodde på gården. Detta samband är idag svårt att uppfatta då de fysiska lämningarna från dessa verksamheter saknas med undantag av bruksmagasinet (idag Myntmuseum) beläget söder om älven. Vid sekelskiftet anlades en kloratfabrik som bland annat tillverkade gödnings- och ogräsbekämpning norr om älven, närmare det nu aktuella området, och i anslutning till den uppfördes även bostadshus. Idag är produktionsanläggningen helt borta och i anslutning till planområdet återstår endast tre tjänstemannavillor. Det fanns ett funktionellt samband mellan kloratfabriken och Månsbo gård då gården användes som mönsterjordbruk där fabrikens produkter testades. Kloratfabriken omnämns dock inte i riksintressets texter och då ingenting återstår av produktionsanläggningen är det svårt att uppfatta de samband som har funnits.

Sammanfattningsvis kan Riksantikvarieämbetet konstatera att det finns ett samband mellan den "bakgrund i förindustriella kopparmyntstillverkning" som motivet anger och den del av riksintresset där det här aktuella planområdet är beläget men att dessa samband är såväl innehållsligt som visuellt svaga och därmed svåra att uppleva och förstå.

Riksintressets text framhåller inte brukets beroende av omland för odling och koltillförsel utan har ett snävare fokus på själva järnframställningen med kopparmyntstillverkningen som en tidigindustriell bakgrund. I motivet preciseras det till "järnverk med industribyggnader från 1800-talet och olika typer av kraftverksbyggnader". Som uttrycks anges att "det tidigindustriella skedet illustras av Gamla byn, belägen på en konstgjord holme, väg- och kanalsystemet samt herrgården och kyrkan".

Det aktuella planområdet ligger på det som tidigare varit Månsbo gårds ägor. Det utgörs av mark som idag delvis utgörs av öppen gräsyta, delvis är skogbeklädd. Större öppna åkermarker är belägna nordväst om gården och det är idag svårt att uppfatta planområdet som odlingsmark tillhörande gården. Även historiskt har denna del endast utgjort en mindre del av gårdens marker och har främst utgjorts av ängsmark och mark för slätter och lövtäkt. Förståelsen av odlingsmarkerna kring Månsbo gård påverkas således endast i begränsad grad av den här föreslagna bebyggelsen då de större sammanhängande odlingsmarkerna ligger nordväst om gården.

Riksantikvarieämbetet bedömer att den bebyggelse som nu föreslås kommer att innebära att denna del av Månsbo gårds ägor påverkas negativt då sambandet mellan denna yta och gården blir svårare att uppfatta. Detta samband finns dock inte med i riksintressets motiv eller uttryck och Riksantikvarieämbetet bedömer inte att det riksintresset ska slå vakt om påverkas på ett sätt som förhindrar bebyggelse på platsen. De samband med den tidigindustriella miljön som främst Kopparverket representerar är så otydliga att de inte påverkas om den planerade bebyggelsen uppförs. Riksantikvarieämbetet anser därför att påtaglig skada på riksintresset inte uppstår.

Detta beslut har fattats av avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa efter föredragning av utredaren Eva Dahlström Rittsél. Även enhetschefen Emelie Ekström-Howard har varit med om den slutliga handläggningen.

Beslutet signeras digitalt och saknar därför namnunderskrifter.